

Martin Kmetec OFMConv

Pogled na družbo v teoriji in praksi Fethullaha Gülena

Povzetek: Razprava želi pokazati na problem sodobnega turškega sufijskega gibanja 'Nur', katerega ideolog je Fethullah Gülen, ki velja v zahodnem svetu za naprednega misleca, s katerim je mogoče graditi dialog. Skrbna analiza njegove misli in delovanja pa pokaže, da je F. Gülen islamist in zagovornik konservativnega islama. Islam je po njegovem pojmovanju poklican, da prepoji turško družbo in svet, in sicer s pomočjo moderne znanosti ter ekonomije. Pot do cilja pa gre preko mreže šolskih in vzgojnih ustanov, za katerimi stoji veliki kapital, globalizacija in izpraznjenost zahodnega duhovnega prostora.

Gljučne besede: družba, tradicionalni islam, sufijsko gibanje, turški, globalizacija, človekove pravice, pluralizem.

Abstract: Views on Society in the Theory and Practice of Fethullah Gülen

The paper deals with the modern Turkish Sufi movement *Nur*, whose ideological leader is Fethullah Gülen. In the West, he is considered as a progressive thinker, with whom a dialogue is possible. A careful analysis of his thought and action, however, shows that Gülen is an islamist and an advocate of conservative islam. In his opinion, islam is called to permeate the Turkish society and the world by means of modern science and economy. The way to this aim is a net of schools and educational institutions all over the world, which are supported by big business, globalisation and the emptiness of the Western spiritual space.

Key words: society, traditional islam, Sufi movement, Turkish, globalisation, human rights, pluralism.

Uvod

Nasprotje med islamsko in zahodno civilizacijo, ki ga doživlja današnji svet, ni naključno vprašanje časa. Izhaja iz temeljnih razlik v pogledu na družbo in njeno zgodovino. Filozofija vsake družbe je vedno počivala na zavesti o določeni identiteti in je to identiteto hkrati tudi bogatila, čeprav so se vedno pojavljala tudi vprašanja odnosov med različnimi družbenimi skupinami, kot so etnične, kulturne in religiozne skupnosti. Moderna družba želi opraviti s preteklostjo in ustvariti svet čiste sedanjosti na podlagi človekove popolne svobode in njegove dokončne odprtosti prihodnosti, ki jo predvideva projekt globalizacije. Res je, da človek pripada najprej univerzalni človeški družini na temelju svojega človeškega dostojanstva, vendar brez pripadnosti določeni konkretni družini, okolju in kulturi izgubi stik z zgodovino in v nevarnosti je, da izgubi tudi svojo identiteto.

Kriza religije na Zahodu pušča prazen duhovni prostor, istočasno pa so tudi človeške vrednote postale predmet ponudbe in izbire na podlagi zakonitosti svobodnega trga. Na trgu duhovne ponudbe se v zadnjem času pojavlja tudi islam, in sicer v obliki sufizma. Namen te razprave je predstaviti gibanje Fethullaha Gülena in njegovega sufijskega gibanja 'Nur', ki si prizadeva ustvariti novo podobo islama v Turčiji in v svetu. Obravnavali bomo njegovo teorijo družbe in njegovo pojmovanje odnosa med religijo in državo. Z analizo njegovih stališč in dejavnosti poskušamo pokazati na njegove cilje.

1. Tri temeljne ideje zahodne družbe s posebnim ozirom na islam in Turčijo

Moderna doba, ki je zaznamovala zahodno civilizacijo, je prinesla pomembne spremembe na vsa področja družbenega življenja in ima globoke posledice na področju človekovega mišljenja, odločanja in ravnanja. Anton Stres pravi, da sodobno zahodno družbo označujejo med drugim tri pomembne značilnosti: proces globalizacije, ideja človekovih pravic ter nazorski in vrednostni pluralizem.¹

1.1 Proces globalizacije²

Globalizacija je eden najbolj zaznavnih pojavov postmoderne dobe. Izraža se kot ideologija in vsesplošen družbeni proces, ta pa temelji na ekonomiji, povezan je z mednarodnim svobodnim trgov, kar predpostavlja odprtost vseh družb in kultur v izmenjavi ekonomskih dobrin. Neoliberalna ekonomija se uresničuje preko mednarodnih korporacij in si prizadeva za preseganje ovir, ki jih predstavljajo meje nacionalnih držav. Globalizacija ima različne vsebine in se izraža na različnih ravneh, zato so tipi globalizacije različni: tehnološka, politična, kulturna in družbena. Vse njene oblike imajo za posledico homogenizacijo bivanja in kulture. Je nezaustavljiv zgodovinski proces, ki izhaja iz poenotenja in uravnavanja sveta iz enega središča. Njen pozitivni vidik je odprtost in povezanost, negativno pa je to, da omogoča neomejeno kontrolo in politično moč najbolj razvitih držav, ekonomsko izkoriščanje zaostalih držav in prevlado določenih kultur nad drugimi.

¹ Prim. A. Stres, *Moralna moč in nemoč ideje človekovega dostojanstva*, v: BV 61 (2001), 129.

² Prim. T. Fotopoulos, *Globalisation and the Multidimensional Crisis – The Inclusive Democracy Approach*, http://www.inclusivedemocracy.org/fotopoulos/brglob/theomai_no4.htm. 29. 03. 2006, 1-2.

1.2 Ideja človekovih pravic

Ideja človekovih pravic postaja najbolj razširjena etična in pravna norma na ravni državnega in mednarodnega prava.³ Načelo človekovih pravic pomeni med različnimi ljudmi, narodi in državami določeno soglasje,⁴ ki je sicer krhko, saj se v pojmovanju človekovih pravic rojevajo razlike med vernimi in nevernimi, med religijami in kulturami. Splošna deklaracija človekovih pravic se sklicuje na dostojanstvo človekove osebe, ki naj bi bilo temelj mednarodnega soglasja.⁵ Liberalni ideologi zagovarjajo le formo, dejstvo človekovih pravic, ne pa vsebine, na kateri so utemeljene. Gola formalnost pa vodi v razvrednotenje človekovih pravic, saj se načelo uporablja le kot izgovor za neomejeno svobodo, ki naj človeka potrdi v njegovi enakopravnosti, individualnosti, in ne v njegovi ontološki presežnosti.

»Univerzalnost pravic je utemeljena šele s tem, da je vsak človek oseba. /.../ Zato etični relativizem, ki ne priznava nobene univerzalne vrednote, hkrati pa se sklicuje na človekove pravice kot na dokaz zase, ne drži.«⁶ Človek je absolutna vrednota, ki ga ni dovoljeno zreducirati na raven sredstva,⁷ njegovo brezpogojno dostojanstvo je in ostane isto, ne glede na raso, barvo kože, sposobnosti, fizično ali umsko prizadetost, ravno tako pa ne določata njegovega dostojanstva pripadnost takšni ali drugačni religiji.

1.3 Pluralizem v kontekstu postmoderne družbe

Najprej želimo pokazati na nekatere značilnosti postmoderne obdobja, ki pogojujejo pluralistični koncept družbe.

Postmoderno civilizacijo zaznamuje radikalen prelom z vsemi obvezujočimi normami in principi preteklosti.⁸ Preteklost kot merilo in določujoči dejavnik je pri ideologijah 20. stoletja zamenjala usmerjenost v prihodnost, čemur pa sledi temeljna idejno časovna določenost, ki je sedanost, kratkotrajnost in spremenljivost.⁹

Sekularizacija je izrinila religijo iz javne družbene sfere in povzročila oddaljenost posameznika od religije kot sistema, zato se je religioznost osredotočila na posameznika¹⁰ in upošteva pozitivne dosežke razuma (znanost), čustev ter intuicije (ezoterika).

³ Prim. A. Stres, n. d., 129.

⁴ Prim. A. Stres, n. d., 129.

⁵ Prim. A. Stres, n. d., 129.

⁶ A. Stres, n. d., 130.

⁷ Prim. A. Stres, n. d., 140.

⁸ Prim. I. Bahovec, *Skupnosti: Teorije, oblike, pomeni*, Ljubljana 2005, 114.

⁹ Prim. I. Bahovec, n. d., 119, 121.

¹⁰ Prim. I. Bahovec, n. d., 134.

Skrajna oblika postmoderne misli je nihilizem, v odnosu do etičnih in moralnih vrednot pa teorija relativizma. »Sodobni relativizem se odmika od vsake zavezujoče oblike bivanja.«¹¹ Načelo koristnosti določa, kaj je prav, ter ustvarja ideologijo trga in potrošništva.

Individualizem s poudarkom na subjektivnem je določujoč dejavnik pogleda na človeka in družbo. Resnica je relativna in nima temelja zunaj sebe.¹²

Sodobna družba je izgubila svojo homogenost, kar vodi v »družbeno razsrediščenost« in fragmentarnost.¹³ To pomeni, da družba kot sistem nima več določujočega središča smisla in posameznikova »skupna identiteta« izginja.¹⁴

Med vrednotami modernega časa je na prvem mestu svoboda, ki ustvarja možnost iniciativ na individualnem nivoju, zato je temelj demokracije in pluralizma ter spada med osnovne poteze moderne in postmoderne družbe. Vendar sodobne ideologije vodijo k razbitosti družbe in izolaciji posameznika. Tako smemo reči, da je zahodna družba kljub neverjetni možnosti komunikacije družba ranljivih posameznikov.

2. Kriza moderne družbe – kriza smisla

Berger in Luckmann menita, da sta kriza moderne družbe in kriza smisla med seboj neločljivo povezani, kajti družbene institucije niso več sposobne dati človeku zanesljivih oporišč pri odločanju in ravnanju. Moderni pluralizem je povzročil »izgubo samoumevnosti« vedenja in ravnanja,¹⁵ ki so jo človeku omogočale družbene institucije smisla. Življenje vsakega človeka ima smisel, ki je zapisan v njegovo bit kot ontološka, duhovna in psihološka danost, vendar rešitve problemov »niso le subjektivno, temveč tudi intersubjektivno relevantne.«¹⁶ »Rezervoarji smisla«,¹⁷ ki jih hranijo institucije v sistemu vrednot, dajejo posamezniku temeljne rešitve v iskanju odgovora na vprašanja, ki jih prinašajo življenjske krize.¹⁸ Pluralizem destabilizira objektivna oporišča smisla, ki so ga nekoč imele družbene oziroma religiozne institucije in enega od bistvenih vzrokov razpada »vseobsegajočega reda smisla« je potrebno iskati v umiku religije.¹⁹

¹¹ I. Bahovec, n. d., 103.

¹² Prim. I. Bahovec, n. d., 110.

¹³ I. Bahovec, n. d., 122.

¹⁴ I. Bahovec, n. d., 123.

¹⁵ Prim. P. L. Berger, T. Luckmann, *Modernost, pluralizem in kriza smisla*, Ljubljana 1999, 39, 44, 46.

¹⁶ P. L. Berger, Luckmann, n. d., 14.

¹⁷ P. L. Berger, Luckmann, n. d., 15.

¹⁸ Prim. P. L. Berger, Luckmann, n. d., 15.

¹⁹ Prim. P. L. Berger, Luckmann, n. d., 34.

Berger in Luckmann zaznavata dva prevladujoča načina mišljenja in delovanja v sodobnosti, ki ponujata odgovor na »tlečo krizo smisla«²⁰ v sodobni družbi, in sicer postmoderni relativizem in fundamentalizem.²¹ Oba sta nesprejemljiva, ker vodita v samouničenje, edina alternativa je dialog med kulturami, civilizacijami in religijami. Ta dialog lahko omogočijo družbene skupine, ki imajo status »intermediarnih institucij«,²² in jih ustvarja družba, da bi »proizvajale« smisel ter bile na ta način posrednik med makro in mikro institucijami družbe.

3. Pogled islama na globalizacijo, človekove pravice in pluralizem

Sodobni islam se je do modernizma kritičen in ga zavrača, ker mu gre za ohranjanje verskega bistva in kulturne identitete. Globalizacija vsebuje zahodne načine obnašanja in pluralizma, s tem pa postavlja vprašanje odnosa do tradicije, vprašanje možne reforme religije in interpretacije temeljnih virov. To so za islam popolnoma napačna vprašanja. Od tod porast fundamentalizma in večanje moči političnega islama v večini muslimanskih dežel.

3.1 Globalizacija in islam

El-Said in Harrigan ocenjujeta družbeno situacijo v arabskih državah pod vidikom odnosa med mednarodno finančno politiko in političnim islamom.²³ Mednarodna finančna politika sledi politiki Združenih držav in podpira prozahodne režime. Pogoji, ki jih ekonomske reforme nalagajo ekonomiji posameznih držav, so imeli za posledico, da se je država umaknila iz ekonomije, z zmanjševanjem moči države pa je oslabela tudi njena zmožnost, da bi zavarovala uboge, kar je učvrstilo politično moč islamističnih gibanj in povečalo avtoritarnost režimov. Globalizacija je povzročila socialne razlike med sloji, s tem pa pomagala, da je naraščala politična moč islamistov, ki so znali izkoristiti prazen prostor in odsotnost države ter uvedli najrazličnejše oblike socialne pomoči in podpore.²⁴

Na mednarodnem nivoju se islam ne odreka temeljem, ki jih predpisuje šarija, v odnosu do sveta nastopa kot politična sila. V globalizaciji,

²⁰ P. L. Berger, Luckmann, n. d., 53.

²¹ Prim. P. L. Berger, Luckmann, n. d., 56-57.

²² P. L. Berger, Luckmann, n. d., 53.

²³ Prim. H. El-Said, J. Harrigan, *International Finance and Political Islam in the Arab World*, <http://www.devstud.org.uk/publications/papers/conf03/dsaconf03elsaid.pdf>. 27. 03. 2006.

²⁴ To isto metodologijo islamističnih gibanj kažejo trije najbolj tipični primeri: egiptovsko gibanje Muslimanskih bratov, palestinsko gibanje Hammas in v Turčiji številne muslimanske bratovščine (*tarikati*), ki so privedle na oblast sedanji režim.

ki jo omogočajo komunikacijska sredstva in pluralizem, ki naj bi bil osnova modernega sveta, pa vidijo možnost, ki jo je treba izkoristiti za širjenje islama (da'va).²⁵ S. Inayatullah, profesor političnih znanosti v ZDA, zagovarja tezo o postzahodni civilizaciji, ki naj bi bila civilizacija islama, kajti umma je sama po sebi globalna skupnost, ki presega meje nacionalne države in je njeno videnje sveta utemeljeno na edinosti vere, vrednot in akcije.²⁶ Teorija globalizacije sovpada z dejstvom umme predvsem v tem, da je islam univerzalna religija; oba svetovna pojava se namreč pojmujeta kot transnacionalna.

Razen radikalnih islamističnih gibanj, ki se borijo z vso močjo proti Zahodu in politiki globalizacije, pa se pojavlja tudi tako imenovani 'zmereni islam', katerega ideolog je tudi Fethullah Gülen, ki ga bomo obravnavali pozneje. Znano je, da so ZDA vložile velika ekonomska sredstva v projekt zmernega islama v strateško pomembnih muslimanskih državah. V tem podvigu se izkazujejo trije elementi: ideologija konservativne protestantske morale, zaveznitvo političnih ameriških konservativcev s konservativnimi islamističnimi tokovi (transnacionalne elite) ter nova filozofska zveza konservatizma proti laicizmu in modernizmu francoskega izvora.²⁷ Gre za islam, ki ga P. Haenni opiše kot »islam trga«, saj se njegova tržnost izkazuje na dva načina, in sicer s tekmovalnostjo ekonomije na svetovnem trgu ter hkrati s konkurenco islama kot moderne resničnosti, ki je z modernimi metodami zmožna transformirati družbeno in politično resničnost muslimanskih dežel, istočasno pa se na svetovni trg neoliberalizma plasirati kot idejna alternativa.

3. 2 Vprašanje človekovih pravic v islamu

Čeprav so mnoge muslimanske države sprejele *Splošno deklaracijo človekovih pravic*, le-ta za islam nima avtoritete, ker ne more sprejeti nobene norme, ki ne prihaja od vrhovnega zakonodajalca - Alaha. Za islam so vse človekove pravice zapisane v šariji, kajti človek je najprej subjekt prava, služabnik, čigar vloga je le v tem, da izpolnjuje božje naredbi. Eno od temeljnih vprašanj, v katerih se zakoni muslimanskih

²⁵ Mednarodna organizacija *Svetovna liga islama* je na svoji četrti Islamski konferenci v Meki leta 2002 obravnavala problem globalizacije pod naslovom »Muslimanska umma in globalizacija«. Ob zaključku so izdali dokument z naslovom »Karta Meke za delovanje islama«.

Prim. <http://jamiat.org.za/aj/main/global.html>. 23. 03. 2006.

²⁶ Prim. S. Inayatullah, *Islamic Civilisation in Globalisation: From Islamic Futures to a Postwestern civilisation*, <http://www.metafuture.org/Articles/islamic-civilisation-globalisation-htm>. 23. 03. 2006.

²⁷ Prim. Intervju s Patrickom Haenijem, http://oumma.com/article.php3?id_article=1830. 24. 03. 2006.

držav niso prilagodili načelom človekovih pravic, je člen št. 18 *Splošne deklaracije človekovih pravic*, ki govori o verski svobodi in o svobodi izbire oziroma zamenjave religije. V islamu so za apostazijo predvidene najstrožje kazni, zato tudi nobena od deklariranih muslimanskih dežel ne dovoli prestopa iz ene religije v drugo. Namen šariatskega prava pa je na podlagi vere v enega Boga (tavhid) ustvariti edinost umme Alahovega naroda. Bistvo muslimanske družbe je povezanost med posamezniki, enost, ki jo omogoča podrejenost zakonu in ki je vir edinosti. Od tod tudi zavračanje vsakršne reforme ali sodobne interpretacije šarije.

3.3 Nazorski oziroma vrednostni pluralizem

Islam v sebi ne pozna pluralizma, ker je zadnje razodetje Boga, nosilec edine resnice, edinega pravega moralnega in pravnega reda. Tudi če so kristjani in Judje v islamski civilizaciji preživeli, jim je bila njihova situacija vsiljena, kar pa je pomenilo, da se morajo podrediti šariatskemu pravu in sprejeti položaj, ki jim ga le-to določa. Ta monolitnost islama se izraža tudi danes v muslimanskih deklaracijah o človekovih pravicah. Najpomembnejši in najbolj poznani sta dve deklaraciji:

Deklaracija o človekovih pravicah Sveta islama za Evropo je objavljena v dveh verzijah leta 1981 v Parizu – UNESCO. Prva verzija je izdana v arabščini, druga pa v angleščini in francoščini. V njiju najdemo pomembne razlike, ki izhajajo iz dejstva, da je druga verzija prirejena za nemuslimane.²⁸

Druga je *Kairska deklaracija o človekovih pravicah*, ki jo je objavila *Organizacija Islamske konference* (OIC) leta 1990 v Kairu.²⁹

Deklaracije takole opredelijo svobodo govora: »Vsak človek ima pravico, da svobodno izrazi svoje mnenje, pod pogojem, da le-to ni v nasprotju s principi šarije.«³⁰ Vsakdo ima pravico misliti, verovati in izražati svoje mišljenje, »vse dokler ostane v mejah, ki jih je v zadevi razglasila šarija.«³¹ Prva in druga verzija listine DCI izrazita isto načelo, ki pomeni, da mora biti vsako izraženo mnenje ali informacija v skladu s šarijo,

²⁸ *Déclaration universelle des droits de l'homme en islam* (1), Conseil Islamique d'Europe, Paris 19. 09. 2005,

http://www.aidh.org/Biblio/Txt_Arabe/inst_cons-decla81_2.htm. 07. 04. 2005; kratica: DCI/1.

Déclaration islamique universelle des droits de l'homme (2), Conseil Islamique d'Europe, http://wikisource.org/wiki/Déclaration_islamique_universelle_des_droits_de_l'homme. 22. 04. 2005; kratica: DCI/2.

²⁹ *La charte des droits de l'homme en Islam*, Organisation of the Islamic Conference OCI, Kairo 1999, http://www.unite-francaise.com/article.php3?id_article=381. 22. 04. 2005; kratica DOIC.

³⁰ DCI/2, čl. 12/a.

³¹ DCI/1, čl. 12/1.

torej podrejena šariji. »Nihče nima pravice oznanjati zablode ali širiti sramote, ki bi onečaščala islamsko skupnost.«³² Res je, da gre tukaj za spoštovanje moralnega reda, ki ga uči islam, vendar je problem v tem, da je vsa informacija podrejena kriterijem, ki dajejo besedo le islamu, šariat-ski zakonodaji pa absolutno moč. Kristjani v islamskem svetu: Turčiji, Siriji, Jordaniji, Egiptu, kot tudi v vseh ostalih deželah v javnem življenju nimajo nobene besede. To dejstvo nas vodi k zaključku, da šarija ne more biti zagotovilo enakovredne in pravične informacije, konfrontacije in svobodnega iskanja resnice. Člen št. 22 Kairske deklaracije, ki govori o svobodi govora, v točki (a) pravi: »Vsakdo ima pravico, da izraža svoje mnenje svobodno, a le pod pogojem, da to ni v nasprotju z načeli šarije.«³³ Vendar bi po preprosti logiki mogli sklepati, da, kadar govorimo o človeških, univerzalnih pravicah, šarija ne more biti edino merilo.

Primerov, ki smo jih pokazali v zvezi s tremi sodobnimi vodilnimi idejami zahodnega sveta, nas vodijo k zaključku, da reakcija islama ni monolitna. Medtem ko je tradicionalni islam in islamizem zaprt za idejo pluralizma, človekovih pravic in globalizacije, vidimo, da se v luči globalizacije pojavljajo nove interpretacije, ki zagovarjajo združljivost islama z zahodno družbo in ustvarjajo ideologijo ekonomskega napredka in konkurence.

3. 4 Primer Turčije

Po ustanovitvi republike leta 1923 je bil v Turčiji islam vedno oblika opozicije (tudi nezakonite) proti oblasti, ki je temeljila na načelih laične ureditve, kajti turška družba se je sekularizirala s pomočjo laične ideologije Kemala Atatürka in pod pritiskom vojske. Islamistično gibanje, ki se je organiziralo v različne bratovščine (tarikati), si je prizadevalo za vstop v javnost. Najpomembnejšo skupino islamistov predstavlja gibanje 'Nur' Fethullaha Gülena, ki je po letu 1961 odločilno zaznamovalo turško javno in politično sceno. Izraža zahtevo, da se v imenu enakosti vseh ljudi dovoli islamu, da vstopi v javni in politični prostor. Po letu 1980 pa so izrabili ravno tri zgoraj obravnavane ideje moderne družbe. Čeprav islamisti gibanja 'Nur' nasploh kritizirajo zahodno družbo, predvsem njeno moralno situacijo, so iz modernističnih gibanj na Zahodu prevzeli idejo pluralnosti s poudarkom na posamezniku, idejo človekovih pravic in globalizacije. Modernizem islamskega gibanja v Turčiji se naslanja na te tri prvine; ne zaradi njih samih, pač pa zato, ker mu služijo kot sredstvo za obvladovanje javnega prostora. Proces pospešuje globalizacija in dolgotletna prizadevanja Turčije za vstop v Evropsko unijo.

³² DCI/1, čl. 12/1.

³³ DOIC, čl. 22/a.

4. Fethullah Gülen³⁴

Fethullah Gülen se je rodil v Erzurumu v vzhodni Turčiji leta 1941. Ni imel redne šolske formacije, pač pa se je vzgajal v islamskih verskih ustanovah (medrese, tekke). Leta 1958 je v mestu Edirne pridobil državno diplomu za pridiganje, tu je tudi prevzel vlogo učitelja v mošeji. Kot uradni pridigar se je leta 1966 preselil v Izmir. Tukaj so se začele kristalizirati njegove ideje in število njegovih privržencev se je začelo naglo širiti; njegovo gibanje je poznano tudi kot 'izmirska skupnost'. Pozneje je potoval po Anatoliji in učil v mošejah, kavarnah in na javnih mestih.

Ves čas je bil pod vplivom sufizma. Navdihoval se je pri filozofu in sufiju Saidu Nursiju (1877-1960), ki je pustil za sabo velik opus sufijskih spisov 'Risale-i Nur'. Okoli Saida Nursija se je izoblikovalo gibanje 'Nur', ki se je razširilo po letu 1950. Iz tega gibanja, ki se je po smrti ustanovitelja razdelilo na osem skupin, je izšlo islamistično gibanje Nurcu F. Gülena.³⁵ Po državnem udaru leta 1971 je bil obtožen protidržavnega delovanja in bil zaradi islamizma nekaj mesecev zaprt. Ravno tako je bil leta 1980 večkrat klican na policijo in zaslišan, vendar ni bil obsojen. Leta 1981 se je umaknil.

Med leti 1981 in 1991 je znova pridigal v najpomembnejših mošejah Turčije. Bil je izredno uspešen in vpliven pridigar ter je s svojim stilom obvladoval množice. Njegove govore so snemali na avdio in video kasete in jih na skrivaj širili v krogu bratovščine. V devetdesetih letih je postal pomembna figura političnih islamističnih krogov v Turčiji, saj je imel stike s političnim gibanjem islamističnih strank in je močno vplival tudi na današnjo notranjo politiko Turčije. Napisal je veliko knjig, v katerih razlaga islam in ideologijo svojega gibanja.

Leta 1997 je bil obsojen protidržavnega delovanja in zlorabe svobode govora, ker je napadal laično ureditev Turčije. Širil je idejo, da je treba zavzeti ključne točke političnega vladanja, in sicer tako, da se pridobi pravna, vojaška in administrativna oblast. Umaknil se je v ZDA. Leta 2003 je bilo njegovo sojenje prestavljeno, njegova popularnost pa se ni zmanjšala, ima še vedno velik vpliv na turško politiko in na vlogo islama v svetu. Njegovi pripadniki tvorijo najbolj vplivno islamistično gibanje v Turčiji, tako po številu pripadnikov, kakor tudi po finančni moči.³⁶

³⁴ Prim. U. Kömeçođlu, *Kutsal ile Kamusal: Fethullah Gülen Cemaat Hareketi (Sveto skupaj z javnim: skupnost in gibanje Fethullaha Gülena)* v: N. Göle, *Ýslamýn yeni kamusal Yüzleri (Novi obrazi islama v javnosti)*, Istanbul 2000, 148 – 149; Prim. H. Yavuz, *Modernleşen Müslümanlar (Sodobni muslimani)*, Istanbul 2005, 242 – 278; Prim. http://en.wikipedia.org/wiki/Fethullah_Gulen. 08. 12. 2005.

³⁵ Beseda 'nur' pomeni svetlobo.

³⁶ Prim. http://en.wikipedia.org/wiki/Fethullah_Gulen. 08. 12. 2005, 3.

Fetullah Gülen je svoje gibanje usmeril v svet ekonomije in našel podporo v poslovnem svetu.³⁷ Njegovo gibanje ima v lasti zavarovalne družbe, finančne organizacije, banke in športne klube. Ustanovil je svoj časopis (*Zaman*), različne revije, ima svojo TV hišo, radijske postaje ter univerzo. V štiriindvajsetih letih je bratovščina z neverjetno organizacijo ustvarila zunaj in znotraj Turčije mrežo 500 šol,³⁸ te pa temeljijo na principih tradicionalnega islama in služijo njegovi ideji. Gibanje je navzoče tudi v Nemčiji, kjer ima privatne šole in središča v vsakem večjem mestu, na Nizozemskem, v Belgiji, Avstriji in Franciji, v ZDA in deželah srednje in daljne Azije ter v Afriki, pa tudi na Balkanu. Imajo visoko število dijaških in študentskih domov,³⁹ v katerih 'pripravljajo šeriatski kader',⁴⁰ ki že poučuje na mnogih zahodnih vzgojnih ustanovah. Uporabljajo vsa najmodernejša sredstva propagande (internet, časopisje in drugo).⁴¹

Nasprotniki F. Gülena obtožujejo, da zagovarja teokratično ureditev v Turčiji in da je marioneta v politiki ZDA. Vojska ga ima od leta 1980 za najbolj nevarnega človeka v Turčiji. Že leta 1983 je F. Gülen novačil v državnih in vojaških ustanovah z namenom, da bi pripravil islamski državni udar.⁴² Leta 1986 se je skupina njegovih privrženecv infiltrirala na vojaško akademijo, a je bila razkrinkana.⁴³

Propagandni aparat, ki spremlja in podpira delo F. Gülena, je tako močan, da je o njem ustvaril mit v dvojnem smislu. Postal je idol svojih pripadnikov v Turčiji in po svetu, obenem pa pomeni tudi človeka naprednega oziroma zmernega islama, zato je v času fundamentalizma, ki preveva muslimanske družbe, idealen sogovornik zahodne, predvsem ameriške politike..

5. Ideologija gibanja 'Nur'

Temeljno vprašanje, ki si ga je sufijsko gibanje spričo laične republike v Turčiji postavljalo, je, kako ohranjati islam v moderni dobi, torej razmerje med islamom in moderno državo. F. Gülen se je navdihoval pri Saidu Nursiju in je od njega sprejel idejo, da odprt spopad z državo ni mogoč.⁴⁴ Zato je treba usmeriti vse sile na posameznika in ga pripraviti

³⁷ Prim. H. Yavuz, n. d., 259/260; Prim. W. Kristianasen, *New faces of Islam*, v: *Le Monde diplomatique* (julij 1997), <http://mondediplo.com/1997/07/turkey>. 21. 12. 2005, 3.

³⁸ Prim. *Cumhuriyet*, 01.03.2004.

³⁹ Prim. *Cumhuriyet*, 02. 03. 2004.

⁴⁰ H. Çetinkaya, *Cumhuriyet*, 02. 03. 2004.

⁴¹ Prim. *Cumhuriyet*, 04. 03. 2004.

⁴² Prim. *Cumhuriyet*, 01. 03. 2004.

⁴³ Prim. http://en.wikipedia.org/wiki/Fethullah_Gulen. 08. 12. 2005, 3.

⁴⁴ Prim. B. Agai, *Fethullah Gülen / A modern turkish Reformist?*, v: http://qantara.de/webcom/show_article.php/_c-575/_nr-2_p-1/ihtml. 20. 12. 2005, 5.

tako, da postane pripravljen zavestno živeti svojo religijo in se boriti za interese islama v okviru danih možnosti, ki jih F. Gülen vidi na področju ekonomije in v šolstvu. Islam se mora boriti za svoj vpliv na družbo današnjega sveta. Zato je potrebna aktivna angažiranost vseh članov,⁴⁵ kar pomeni, da morajo vsi pripadniki gibanja živeti po načelih tradicionalnega islama in se natančno ravnati po pravilih gibanja, strukturiranega v skupnosti (cemaat). Moderna znanost naj služi kot sredstvo za razumsko utemeljevanje Boga.⁴⁶ Znanost pa je tudi temelj za ekonomski napredek, družbeno harmonijo in narodno neodvisnost, zato so ta sredstva potrebna za preživetje moderne države in modernega islama.

Soočanje islama s sekularizacijo potrebuje pragmatične in strateške rešitve. Teologija ni ključ za oblikovanje modernega sveta, pač pa sekularne vzgojne in šolske institucije, kakor tudi ustrezno usmerjena uporaba modernih medijev skupaj s pomočjo in vplivom ekonomske moči v svetu poslovanja.⁴⁷ Nacionalna država, ki jo je F. Gülen zagovarjal še v sedemdesetih letih kot sredstvo za ohranitev islama, ni več nujna, pač pa je treba sprejeti globalizacijo kot izziv in možnost.

5.1 Gibanje 'Nur' in njegova praksa

Gülen ima veliko množico pripadnikov, predvsem iz vrst mladih; posebej se obrača na intelektualce, kot so zdravniki, pravniki in znanstveniki.⁴⁸ Gibanje (tarikati), ki se imenuje tudi skupnost (cemaat), je zasnovano na principu malih skupnosti, ki tvorijo del sistema celotnega gibanja. Vsaka skupina ima svojega voditelja, ki se imenuje šeih in so mu vsi popolnoma pokorni. Namen gibanja je formirati posameznika tako, da bo radikalno živel po načelih islama. Član gibanja mora postati svet in zmagati nad telesom, ki je v funkciji svetega, ter v imenu Boga spremeniti svet.⁴⁹ Cilj gibanja Nur je sprememba turške družbe in preoblikovanje sveta, kajti novi svet je mogoče zgraditi le z islamom. S pomočjo islama se uresničuje transformacija osebe, ki se začne najprej na pripadnikih gibanja. Islam je lahko le čist, integralen in totalen, ostalo ni islam. Teorija upanja spada k osnovni dinamiki tega gibanja,⁵⁰ in sicer tako, da se posamezniku da identiteta in smisel življenja. To upanje se konkretno izraža v iskanju boljših ekonomskih in družbenih pogojev za življenje.

⁴⁵ Prim. B. Agai, n. d., 5.

⁴⁶ Prim. B. Agai, n. d., 5.

⁴⁷ Prim. B. Agai, n. d., 6.

⁴⁸ Prim. B. Aras, *Turkish Islam's Moderate Face*, v: *The Middle East Quarterly*, September V (1998) št. 3, <http://www.meforum.org/article/404>, 20. 12. 2005, 2.

⁴⁹ Prim. U. Kömeçodlu, n. d., 183.

⁵⁰ Prim. U. Kömeçodlu, n. d. 175.

F. Gülen govori o nujnosti novih poti in načinov za uresničevanje teh idej. Šolski učitelj z učenjem postane prerok, ki izpolnjuje žihad (napor), iršad (vodenje), tebliđ (oznanjevanje) in hizmet (služenje).⁵¹ »Za vernika je obvezno in vzpodbujajoče in najveličastnejše čustvo žihada. Ljudje, ki ne čutijo žihada, so kot nagrobni kamni, brez izraznosti. Da, oni niso nič drugega kot predstavniki mrtvih.«⁵²

Zbiranje denarne pomoči je navzoče v vsem sistemu; prispevanje sredstev je najpomembnejše sodelovanje v žihadu.⁵³ Nebeško plačilo pa je za posameznika temeljni razlog žihada. »V zadnji uri boš užival večno srečo in blaženost zaradi svojega pričevanja, ki ga boš izbral v tem minljivem življenju, katerega dolgost je tri dni.«⁵⁴

Navedene trditve kažejo na paradoks Gülenovega gibanja, ki v svojem mednarodnem delovanju organizira mirovna srečanja, kongrese in simpozije. V njegovem pismu, namenjenem Evropski uniji v zvezi z vstopom Turčije v Evropsko skupnost, F. Gülen piše (17. 12. 2004): »Značilnost, ki nasprotnike tega gibanja najbolj vznemirja, je njegov dinamizem in njegova akcija. S tem, da spreminja svojo teorijo v prakso, zaobjema celotno družbo, prebuja novo upanje in vznemirjenje s svežim dihom edinosti, solidarnosti, službe, vzgoje, medijev, dialoga in tolerance, s čimer je začelo privlačiti pozornost sveta.«⁵⁵ Jasno je, da je ta usmeritev izraz razumevanja svetovne politične situacije ter prilagajanja svetovnemu ideološkemu trgu.

5.2 Politika - religija - ekonomija

Kemal Atatürk (1881 – 1938), utemeljitelj moderne Turčije, je islam potisnil iz javne sfere in iz politike, vendar ni mogel preprečiti širjenja sufijskih bratovščin, ki so v zadnjih desetletjih močno vplivale na turško politiko in jo še vedno oblikujejo. Na to kaže dejstvo, da so iz ene od najbolj tradicionalističnih bratovščin 'Süleymany' izšli trije prvi ministri: Turgut Özal (1927 – 1993), Necmettin Erbakan in sedanji premier Recep Tayyip Erdoğan.⁵⁶ Predsednik T. Özal je leta 1980 F. Gülena očitno podprl, kar pomeni tretjo in dokončno etapo v njegovem osvajanju javnega prostora.⁵⁷

⁵¹ Prim. B. Agai, n. d., 6.

⁵² F. Gülen, *Cumhuriyet*, 04. 03. 2004.

⁵³ Prim. *Cumhuriyet*, 07. 03. 2005.

⁵⁴ F. Gülen, *Cumhuriyet*, 07. 03. 2004.

⁵⁵ *Zaman*, 08. 06. 2005, <http://zaman.com/>. 20. 12. 2005.

⁵⁶ Prim. M. Introvigne, *Mercato religioso, fondamentalismo e conservatorismo islamico: il caso della Turchia*, v: *La Critica sociologica*, (10. 02. 2005) št. 152, http://www.cesnur.org/2005/mi_02.htm. 21. 12. 2005, 6.

⁵⁷ H. Yavuz, n. d., 248. Korupcija v vladi, nevarnost komunizma in težka ekonomska situacija, posebej pa še vojaški udar 1980 so botrovali širjenju islamskega fundamenta-

Politika je vedno vezana na ekonomijo, kajti le ekonomija more zagotoviti stabilnost ali ustvariti pogoje, ki vodijo kako stranko na oblast. Turški islamizem, ki se je zavedal, da v odnosu do kemalistične politike in vojske ne more s silo ali s politično agitacijo doseči ničesar, je našel v poslovnem svetu edino možnost za uveljavitev svoje moči in vrnitev islama v javno sfero. Mnogi poslovneži in lastniki podjetij so postali sodelavci bratovščin ali pa celo njihovi člani. Gre za povezovanje kapitala s ciljem krepiti moč islama, ki se je v Turčiji uresničilo v dveh največjih koncernih: MÜSÝAD in ASKON.⁵⁸ Ta ideološka usmeritev ekonomije je povzročila največjo revolucijo v turškem poslovnem svetu, ki je bil doslej v rokah laičnega združenja TÜSÝAD.⁵⁹ V Turčiji je islam prepočil velik del poslovnega dogajanja. Odraž tega so islamske banke, holdingi, združenja podjetij in združenja poslovnežev, ki imajo iste cilje in vključujejo versko identiteto.

Uspešna ekonomija je tako dokaz, da je Alah navzoč, da pomaga svojemu ljudstvu.⁶⁰ To pomeni tesno povezanost dveh svetov: božjega in posvetnega. Etika poslovnežev mora biti v skladu s predpisi islama, ekonomska ideologija pa jo zagovarja in jo združenja od svojih menedžerjev zahtevajo zato, ker ne pomeni le etičnih vrednot, pač pa predvsem edinstvo umme – skupnosti in njeno moč. Ni potrebno posebej opozarjati na to, da tej poslovni etiki, ki jo primerjajo protestantski konservativni morali, na Zahodu ustvarja plodna tla globalizacija.⁶¹

Fenomen F. Gülena temelji na elitizmu in velekapitalu.⁶² Njegovo gibanje ima svoj vakf, ki je religiozna ustanova z lastninsko pravico, priznana od države.⁶³ Le z ekonomsko močjo je mogoče doseči politično spremembo v državi in doseči turške politične cilje, od katerih je najpomembnejši članstvo v Evropski zvezi. Ekonomska politična moč pripravljala islamu takšen položaj, da bo nekoč mogel brez težav prevzeti vodilno mesto v turški družbi, s tem pa tudi oblast.

lizma. Ta je v politiki našel izraz v stranki *Refah* (Blaginja), ki jo je ustanovil Necmettin Erbakan in ki je leta 1995 celo zmagala na volitvah. 28. februarja 1997 je sledil državni udar in stranka *Refah* je bila leta 1998 ukinjena, potem pa se je razdelila v dve novi stranki. Ena je stranka *Fazilet* (Krepost), ki jo vodi še naprej N. Erbakan, druga pa je *Adalet ve Kalkýnma Partisi* (Stranka pravičnosti in napredka – AKP), katere prvak je sedanji prvi minister Turčije Recep Tayyip Erdodan.

⁵⁸ Prim. M. E. Maigre, *Turquie: l'émergence d'une éthique musulmane dans le monde des affaires – Autour de l'évolution du MÜSÝAD et des communautés religieuses*, http://www.religion.info/french/articles/article_170.shtml. 30. 12. 2005, 2.

⁵⁹ Prim. M. E. Maigre, n. d., 2.

⁶⁰ Prim. M. Introvigne, n. d., 6.

⁶¹ Prim. U. Kömeçodlu, n. d., 160.

⁶² Prim. W. Kristianesen, n. d., 3.

⁶³ Prim. W. Kristianesen, n. d., 3.

6. Gülenova teorija družbe z vidika islama

Turčija je država, na katere ozemlju so zaživele ter izginjale različne kulture in civilizacije, nove pa so pokrivalo staro izročilo, ki so ga novi prebivalci ohranili iz preteklosti. Horizontalni vplivi srečevanja civilizacij in vertikalni vplivi iz preteklosti, ki se skozi zgodovino nalagajo kot plasti, so dali svoj pečat turškemu islamu. Sufijsko gibanje, ki je sicer v islamu obrobni pojav, se je v obdobju turške republike razširilo v vse sfere turškega družbenega življenja. Natančnega števila članov v posameznih bratovščinah ni mogoče oceniti, vseh pa je več kot milijon.⁶⁴ Ideološka plat sufizma je poosebljena in čustvena vera, ki daje prednost iracionalnemu in je rezultat vstopa v duhovno skrivnost nauka pod vodstvom šejhov. Ta pojav je izkoristil tudi F. Gülen v svoji interpretaciji islama in družbe.

6.1 Vprašanje šarije

F. Gülen zagovarja integracijo islama z modernim svetom,⁶⁵ vendar meni, da ni nujno, da postane šarija državni zakon. Trdi, da večina muslimanskih predpisov zadeva privatno življenje in le majhen del predpisov državno zakonodajo. »Pomemben je posameznik in njegovo očiščenje. Mislim, da bi morala obstajati pogodba med posamezniki in državo o tem, kakšen sistem si želijo /.../ Šarija ni državna politika, je način življenja.«⁶⁶ Danes so druge stvari pomembnejše kot vprašanje, ali naj se uvede šarija ali ne, zato šarija ni argument tega trenutka. Vprašanja morale in vzgoje so za današnji islam pomembnejša od političnih debat. Gre samo za strategijo, ki je dolgoročna in spoštuje čase ter si prizadeva za čim manjše izgube, temelji pa na konkretnih projektih in osebni pobožnosti, vezani na skupnosti (cemaat).⁶⁷ Islamski predpisi naj bodo del demokratične ureditve, in sicer na način, kot je to bilo v času Otomanov.⁶⁸ F. Gülen trdi, da je turški islam veliko bolj strpen kot arabski, kajti v Otomanskem imperiju so lahko sobivale različne religije.⁶⁹

⁶⁴ Prim. M. Introvigne, n. d., 6.

⁶⁵ Prim. B. Aras, n. d., 2.

⁶⁶ F. Gülen, v: B. W. Kristianasen, n. d., 5. Vendar Gülen ne pove, da *šaria* predpostavlja državo in da ne more biti šariatske zakonodaje, ki bi bila omejena le na osebno pobožnost in na očiščevanje. Če pa bo enkrat država morala delati pogodbo s posamezniki, jo bo tudi z islamom kot institucijo.

⁶⁷ Prim. B. Agai, n. d., 8.

⁶⁸ Prim. B. Aras, n. d., 1.

⁶⁹ Prim. G. Piricky, *Some observations on new departures in modernist interpretations of islam in contemporary Turkey: Fethullah Gülen Cemaati*, v: *Asian and African Studies* 8 (1999) 1, 87.

Zavzema se za islam, ki je predvsem kultura in prepaja družbo, v pluralizmu, harmoniji in spoštovanju človekovih pravic.⁷⁰ Ta družbeni islam kulture se uresničuje preko mreže šolstva in vzgojnih ustanov, razširjenih po vsem svetu. Njegove šole naj bi bile lokomotiva prenovljenega islama, ki temelji na morali in vzgoji ter so nekakšna sinteza med moderno in muslimansko šolo (madrasa).

6.2 Napredna misel ali reformizem?

Čeprav velja Fethullah Gülen za naprednega muslimanskega misleca, zagovarja fundamentalistično islamsko stališče z moderno implikacijo. V resnici ne želi reformirati islama kot takega, pač pa ga interpretirati na 'pravilen' način.⁷¹ Teologija mora poudarjati tista področja, kjer obstaja konsensus in preskočiti ostale podrobnosti in vprašanja.⁷² Islam namreč ne potrebuje reforme, ker je razodet kot popoln in večni. Teološka debata ne pride v poštev, ko je sam obstoj religije pod vprašajem.⁷³ Gre za pragmatične rešitve, ki pomenijo rešitev islama v znanstveni in tehnološki inovaciji. Da bi ustvaril moderni islam, si sposoja znanje iz naravnih znanosti⁷⁴ in zahodnega religiološkega, tudi krščanskega, besednjaka. Gre za iskanje sinkretističnega izraza, ki bi mogel konkurirati v sodobni religiozni ponudbi.

Gülen kritizira turško 'uradno' interpretacijo islama na univerzah in v šolah, zato ima podporo islamistov. »Uspelo mu je, da si je za nova akcijska področja pridobil moč v konservativnih muslimanskih krogih, in sicer tako, da uporablja tradicionalno islamsko terminologijo in definira te pojme popolnoma pravoverno, obenem pa jih posreduje z za današnji čas skrajno inovativnimi implikacijami.«⁷⁵ Islam ni goli nauk, temveč predvsem ravnanje in izpolnitev postave. Vsebina razodetja ni Bog, pač pa, kaj naj človek s spoznanjem o Bogu in njegovem zakonu počne.

F. Gülen v svoji teoriji zavrača moderno hermenevitično in kritično obravnavo besedil temeljnih virov Korana in Sunne, prav tako kljub določenim trditvam ne izraža nobenega kritičnega odnosa do političnega islama; zato pri njem ne moremo govoriti o iskanju temeljev za dialog in pluralizem.

⁷⁰ Prim. G. Piricky, n. d., 87.

⁷¹ Prim. B. Agai, n. d., 1.

⁷² Prim. B. Agai, n. d., 6.

⁷³ Prim. B. Agai, n. d., 5.

⁷⁴ Prim. B. Agai, n. d., 2.

6.3 Filozofija zgodovine

F. Gülen pojmuje zgodovino kot večno ponavljanje nasprotij.⁷⁶ Njegova filozofija zgodovine temelji na hegeljanskem principu razvoja duha: teza, antiteza in sinteza. Velike civilizacije so doživele zaton v lastnem nasprotju z zmago naslednje civilizacije. »Države se podobno kakor osebe rojevajo, rasejo, postarajo in umrejo. Stori, kar koli hočeš, kakor smrti oseb se tudi smrti držav ne da predvideti.«⁷⁷ Tako je prešla civilizacija Otomanov, prišla je zahodna moderna civilizacija, ki mora umreti, da bi prišla nova civilizacija islama.

Islam je univerzalna, dokončna in zadnja resničnost sveta, zadnja ukinitvev nasprotja med svetim in profanim. F. Gülen oznanja puritansko zavezanost v boju proti zahodni miselnosti in pokvarjenosti in ji kot protitež postavlja metafizično moč religije.⁷⁸ Znanost, ki jo propagira F. Gülen, je potrebna kot sredstvo za osvoboditev muslimanov od materialne in ideološke odvisnosti ter rešitev izpod politične premoči Zahoda.⁷⁹ Nacionalna in kulturna neodvisnost se bo lahko ohranila le, če bo muslimanom uspelo oblikovati moderni svet v skladu z njihovim lastnim prepričanjem, ne pa tako, da bi modernost odklanjali.«⁸⁰

6.4 Politična razsežnost Gülenovega delovanja

F. Gülen ima v Turčiji odločilno politično težo⁸¹ in želi ustvariti »neke vrste 'Otomansko cesarstvo', v katerem vladajo Turki in v katerem bi mogle sobivati različne veroizpovedi.«⁸² Gülenova misel izhaja iz klasičnega islama z jasnimi omembami otomanske preteklosti. Od leta 1994 se je srečeval z visokimi osebnostmi iz turškega političnega življenja.⁸³ Srečal je voditelje vseh strank, predsedniku države Sulejmanu Demirelu je ena od Gülenovih organizacij leta 1997 celo podarila nagrado za dialog in ta je potem odprl pot njegovim vzgojnoizobraževalnim projektom,⁸⁴ čemur je sledila tudi legalizacija ostalih dejavnosti.

Turška vojska trdi, da je nekdanja prva ministrica Tansu Çiler prenesla iz državne blagajne velike vsote denarja na račune gibanja F. Gü-

⁷⁵ B. Agai, n. d., 6.

⁷⁶ Prim. U. Kömeçodlu, n. d., 174.

⁷⁷ F. Gülen, Cumhuriyet, 06. 03. 2005.

⁷⁸ Prim. N. Göle, n. d., 186.

⁷⁹ Prim. B. Agai, n. d., 6.

⁸⁰ B. Agai, n. d., 6.

⁸¹ Prim. B. Aras, n. d., 2.

⁸² W. Cristianasen, n. d., 3.

⁸³ Prim. B. Aras, n. d., 2.

⁸⁴ Prim. B. Aras, n. d., 2.

lena.⁸⁵ Želena in dejanska identiteta tega gibanja ima gotovo tudi politične razsežnosti.⁸⁶ Gülenov vpliv na politično sceno je med turškimi intelektualci povzročil močno nezaupanje, zato ga obtožujejo, da v primerjavi z ostalimi islamisti uporablja le drugačno strategijo, njegov cilj pa je isti. Vsekakor je F. Gülenu uspelo predstaviti svoje gibanje kot sodobni družbeni pojav z modernimi in pozitivnimi razsežnostmi za svet.

Na podlagi obravnavanega smemo narediti naslednje zaključke v zvezi z metodologijo F. Gülena:

F. Gülen si prizadeva brisati razlike med islamom in krščanstvom z uporabo nekaterih izrazov, kot so ljubezen, mir, pluralnost, človekove pravice. To zabrisovanje razlik pa se izraža predvsem v tem, da skuša zaobiti ključne točke šarije, ki so kritične do sodobnega sveta, ter v enostranski interpretaciji temeljnega islamskega nauka.

F. Gülen je v svojem ranem obdobju zagovarjal nauk o nacionalni državi; pravzaprav jo še vedno zagovarja v pogovoru z domačo publiko, ko pa se obrača na mednarodno skupnost, se zavzema za ukinitvev nacionalne države.⁸⁷ V ozadju gre za temeljni nauk islama, da je edina in od Boga poklicana nacija tega sveta umma in jo tvorijo muslimani ter presega pojem vsakršne etnične skupnosti, naroda ali države.

Danes se v Turčiji vsi laični intelektualci z vso močjo borijo proti F. Gülenu in njegovemu gibanju. Podrobna analiza pojava F. Gülen pokaže na njegovo nedoslednost v govorjenju, dvojnost v delovanju in veliko kontradikcij, vendar si resnica spričo moči kapitala težko utira poti. F. Gülen zagovarja kulturni islam, ki naj bi bil drugačen od političnega. Medtem ko politični islam (stranka Refah / pozneje Fazilet) stremi za tem, da bi prišel do politične moči, Gülen pojmuje islam kot družbeno gibanje.⁸⁸ Med tema dvema načinoma v bistvu ni razlike, gre le za drugačno strategijo, oziroma drugačen besednjak, kajti vsi njegovi privrženci pripadajo nekemu političnemu interesu in tvorijo določeno volilno telo. To, kar ustvarja danes vpliv F. Gülena, ni njegova duhovna moč, pač pa religijski marketing, za katerega je svet v procesu globalizacije posebno dojemljiv.

Sklep

Za izhodišče te razprave smo vzeli tri ideje, ki oblikujejo miselno in delovansko zavest postmoderne družbe: globalizacijo, idejo človekovih pravic in nazorski oziroma vrednostni pluralizem. Vsi trije principi druž-

⁸⁵ Prim. B. Aras, n. d., 4.

⁸⁶ U. Kömeçodlu, n. d., 171.

⁸⁷ Prim. Zaman, 08. 06. 2005, <http://zaman.com/>. 20. 12. 2005.

⁸⁸ Prim. G. Piricky, n. d., 88.

be so vrednote le, če služijo človeku zaradi njegove presežnosti in dostojanstva. Gibanje F. Gülena po teoriji P. L. Bergerja in T. Luckmanna zavzema položaj »intermediarne institucije« oziroma »skupnosti smisla«⁸⁹ ter izrablja globalizacijo in jezik ponudbe (angleščina), da bi se po načelu svobodne konkurence uvrstilo na svetovni trg povpraševanja po smislu. Uporabljajo vsa razpoložljiva ekonomska in politična sredstva tako v Turčiji kakor zunaj nje. Govorica, ki je skrbno pretehtana, je preoblečena v postmoderno frazeologijo, sklicuje pa se na pluralistično družbo in človekove pravice.

Kjer se izkaže nemoč pozitivnih moralnih imperativov v boju za človekovo dostojanstvo, ki je bistvo človekovih pravic, se izkaže tudi nemoč zahodne in pluralne družbe. V tem prostoru nemoči nastopa nova moralna sila – islam, ki ima po teoriji F. Gülena nalogo, da spremeni svet. V sodobnem globaliziranem svetu, ki ogroža kulturno identiteto, se pozablja zgodovina pravic nemuslimanov v muslimanskem svetu, na kar opozarja Jacques Ellul v svoji knjigi *Islam, judovstvo in krščanstvo*. »Svet islama ni napredoval v svojem načinu obravnavanja nemuslimanov, kar nas opozarja na to, kako bi bili obravnavani tisti, ki bi mu bili podrejeni.«⁹⁰

⁸⁹ P. L. Berger, T. Luckmann, n. d., 59.

⁹⁰ J. Ellul, *Islam et judéo-christianisme*, Paris 2004, 108.